

## **Recenzja**

**rozprawy doktorskiej Moniki Zamarlik-Mazurek  
pt. Kompetencje międzykulturowe kuratorów sądowych w pracy z dziećmi i dorosłymi  
w rodzinach emigranckich  
przygotowanej pod kierunkiem prof. dr hab. Bożeny Muchackiej  
i promotora pomocniczego dr Kingi Orzeł-Dereń**

Recenzja została sporządzona w związku z Uchwałą Rady Dyscypliny Pedagogika Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie z dnia 15 lutego 2023 roku.

## **Uwagi wstępne**

Od 24 lutego 2022 r. sytuacja migracyjna w Polsce zdominowana jest przez wzmożony napływ obywateli Ukrainy. Są oni zdecydowanie najliczniejszą grupą cudzoziemców w Polsce, stanowiąc nieco ponad 80 proc. ogółu osiedlających się w kraju obcokrajowców. Rok po rosyjskiej agresji na Ukrainę z ochrony czasowej w Polsce korzysta obecnie prawie 1 mln obywateli Ukrainy, głównie kobiet i dzieci. Łącznie ważne zezwolenia na pobyt w kraju posiada 1,4 mln obcokrajowców.

Imigranci zasilają przede wszystkim najgorzej płatne stanowiska pracy, co powoduje wzmacnianie się wielu linii podziałów w społeczeństwie, sprzyja wzrostowi polaryzacji społecznej, tworzeniu się enklaw (przede wszystkim w miastach) oraz utrwalaniu stereotypów związanych z migracjami. Różnice ekonomiczne nakładają się na różnice etniczne, co sprzyja narastaniu napięć społecznych, dyskryminacji oraz zjawisku tak zwanej gettoizacji.

Widoczny w ostatnich latach wzrost liczby cudzoziemców przybywających do Polski nie tylko w celach turystycznych, ale i w celach zarobkowych, może spowodować, że część z tych osób obracać się będzie w tzw. szarej strefie społecznej i gospodarczej, naruszając przy tym przepisy administracyjne i karnoadministracyjne, związane z nielegalnym przebywaniem lub podejmowaniem nielegalnej pracy. Te osoby są potencjalnymi podejrzanymi o popełnienie przestępstwa.

Z danych Komendy Głównej Policji wynika, że w 2022 roku przybysze z różnych krajów popełnili w Polsce niemal 15 tys. przestępstw. W statystykach przestępczości najczęściej figurują przedstawiciele tych narodowości, których jest u nas najwięcej – Ukraińcy, co naturalne przy ogromnej rzeszy uchodźców, a także Białorusini i Gruzini. Naturalną konsekwencją staje się konieczność stosowania środków probacyjnych, między innymi w postaci nadzoru i dozoru sprawowanego przez kuratorów sądowych.

Kurator sądowy jest funkcjonariuszem publicznym pełniącym określone zadania o charakterze wychowawczo-resocjalizacyjnym, diagnostycznym, profilaktycznym i kontrolnym, związane z wykonywaniem orzeczeń sądu. Pracuje na co dzień zarówno tam, gdzie mieszkają jego podopieczni, ale też na terenie zakładów karnych, placówek opiekuńczo-wychowawczych oraz leczniczo-rehabilitacyjnych. W zależności od spraw, jakimi się zajmują, kuratorów sądowych można podzielić na kuratorów dla dorosłych –



wykonujących orzeczenia w sprawach karnych oraz kuratorów rodzinnych – wykonujących orzeczenia w sprawach rodzinnych i nieletnich.

W świetle powyższego Doktorantka podjęła temat bardzo ważny i aktualny. Praca wpisuje się w ważny nurt pedagogiczno-społeczny, jakim są kompetencje kuratorów sądowych do pracy wychowawczo-resocjalizacyjnej, diagnostycznej, profilaktycznej i kontrolnej z osobami innej narodowości.

### **Ocena oryginalności rozwiązania problemu naukowego**

W swojej rozprawie Doktorantka poddaje analizie problematykę kompetencji kulturowych kuratorów sądowych w pracy z dziećmi i dorosłymi w rodzinach migrantów. Jest to problematyka, która w badaniach pedagogicznych zajmuje marginalne miejsce. Częściej rozpatrywana jest z prawnego punktu widzenia. Brak wiedzy i badań określających kompetencje międzykulturowe kuratorów sądowych do pracy z migrantami, stanowią o oryginalności podjętych badań. Doktorantka podjęła problem badawczy mało zbadany i bardzo ważny ze społecznego punktu widzenia.

Oryginalność prowadzonych badań wynika z aktualności zagadnienia kompetencji międzykulturowych kuratorów sądowych w kontekście ich pracy z osobami innej narodowości. Badania zrealizowane w ramach rozprawy doktorskiej stanowią uzupełnienie luki w literaturze pedagogicznej a analiza ich wyników pozwala wskazać dobre praktyki w radzeniu sobie przez kuratorów sądowych w pracy resocjalizacyjnej z migrantami.

Na podkreślenie zasługuje tu fakt połączenia teorii i praktyki dotyczącej kompetencji międzykulturowych kuratorów sądowych z pedagogicznego punktu widzenia.

Również oryginalna i dobrze uzasadniona jest metoda rozwiązania problemu badawczego. Doktorantka przyjęła strategię badań ilościowo-jakościowych, wykorzystując sondaż diagnostyczny i narzędzie badawcze w postaci autorskiego kwestionariusza ankiety.

Oryginalne są także wnioski, które doktorantka sformułowała dla praktyki pedagogicznej w zakresie doskonalenia kompetencji międzykulturowych kuratorów sądowych w zakresie pracy resocjalizacyjnej z migrantami.

### **Ocena ogólnej wiedzy teoretycznej wykazywanej przez Doktorantkę**

Swoje rozważania teoretyczne Pani mgr Monika Zamarlik-Mazurek przedstawiła w czterech rozdziałach, które liczą 175 stron. Każdy rozdział podzielony jest na podrozdziały.

Rozdział pierwszy zatytułowany Prawa dziecka w kontekście zmian świata liczy 28 stron (s. 10-37). W trzech podrozdziałach Doktorantka przedstawiła formalno-prawny kontekst migracji, historię i rozwój praw dziecka w kontekście zmian społecznych oraz problematykę globalizacji i jej skutki w respektowaniu praw dzieci i młodzieży.

W rozdziale tym Doktorantka przedstawiła rozważania, które pokazują, że Polska jest krajem, który doświadcza zjawiska migracji na dużą skalę, co jest wynikiem globalizacji. Konsekwencją tego zjawiska jest wielokulturowość. Jednocześnie Polska jest krajem, który może poszczycić się bogatą tradycją związaną z promowaniem praw dziecka. A zatem każdemu dziecku, niezależnie od koloru skóry, wyznania czy pochodzenia, przysługują



takie same prawa – prawa dziecka. Dzieci oskarżone o łamanie prawa powinny mieć dostęp do pomocy prawnej i uczciwego traktowania. Należy zaoferować im różne możliwości, aby mogły stać się dobrymi członkami swoich społeczności. Więzienie powinno być ostatecznością. Ponadto każde dziecko, które nie może być otoczone opieką przez własną rodzinę, ma prawo do opieki sprawowanej przez osoby szanujące jego religię, kulturę, język i inne aspekty życia dziecka. Szczególna rola w respektowaniu tych praw przypada kuratorom sądowym, którzy swoje zadania wykonują także wobec cudzoziemców przebywających na terenie Polski.

Rozdział drugi, liczący 39 stron (s. 38-76), nosi tytuł Dziecko w rodzinie emigranckiej. Zagadnieniu temu Doktorantka poświęciła siedem podrozdziałów. Szczegółowo opisała sytuację prawną cudzoziemców, związaną z ich wjazdem i pobytem na terytorium naszego kraju. Szczególną uwagę skupiła na rodzinach przybywających z Europejskiego Obszaru Gospodarczego Unii Europejskiej oraz z państw trzecich. W podrozdziale 2.1.1. (s. 40-43) zatytułowanym Statusy pobytowe rodzin emigranckich z Europejskiego Obszaru Gospodarczego Unii Europejskiej Doktorantka opisała kwestie pobytowe trzech kategorii cudzoziemców: z państw członkowskich Unii Europejskiej, z Europejskiego Obszaru Gospodarczego oraz z Konfederacji Szwajcarskiej. A zatem tytuł tego podrozdziału nie jest zgodny z jego treścią. W kolejnych podrozdziałach rozdziału drugiego Doktorantka przedstawiła analizę danych statystycznych dotyczących pobytu rodzin obcokrajowców w Polsce, opisała konsekwencje prawne dla cudzoziemców popełniających przestępstwa, przedstawiła zestawienie cudzoziemców przebywających w polskich jednostkach penitencjarnych a także dane dotyczące osób pokrzywdzonych i osób popełniających przestępstwa z poszczególnych państw w latach 2004-2012.

Liczący 31 stron (s. 77-107) rozdział trzeci przedstawia rozważania dotyczące funkcji kuratora sądowego w kontekście uwarunkowań współczesnych problemów egzystencjalnych w rodzinach. Zagadnienie to doktorantka uszczegółowiła w czterech podrozdziałach. W pierwszym podrozdziale zaprezentowała status prawny kuratorów, ich pozycję w wymiarze sprawiedliwości oraz ewaluację obowiązków na przestrzeni lat. W podrozdziale drugim pokazała aktualny zakres zadań rodzinnych kuratorów sądowych, które regulują odpowiednie przepisy prawne. W ostatnim podrozdziale rozdziału trzeciego zamieściła zakres zadań karnych kuratorów sądowych. Jak stwierdziła Doktorantka, są one częściowo podobne do zadań rodzinnych kuratorów sądowych, lecz są uregulowane w innych aktach prawnych.

Rozważania teoretyczne kończy rozdział czwarty, który liczy 66 stron (s. 108-174) i dotyczy kompetencji międzykulturowych kuratorów sądowych w zakresie opieki nad rodzinami cudzoziemców. W pięciu podrozdziałach Doktorantka przedstawiła kolejno problematykę dotyczącą roli kultury w kształtowaniu jednostki i relacji międzyludzkich, społecznego kontekstu międzykulturowości, kompetencji międzykulturowych jako jednej z istotnych kompetencji kluczowych, kompetencji kluczowych kuratorów sądowych oraz wybrane aspekty przestępczości cudzoziemców w Europie. O ile treści czterech pierwszych podrozdziałów nie budzą wątpliwości, jeśli chodzi o ich zgodność z tytułem podrozdziału, o tyle tytuł podrozdziału piątego Przestępcy cudzoziemcy w Europie – wybrane aspekty, sugeruje treści dotyczące przestępstw dokonywanych przez cudzoziemców i statystyki policyjne dotyczące skali przestępczości cudzoziemców na terenie krajów Europy. Natomiast



treści tego podrozdziału dotyczą w większości rekomendacji grup eksperckich do spraw więźniów i dozorowanych cudzoziemców oraz przykłady dobrych praktyk w zakresie sektora probacji w Niemczech, Anglii i Norwegii. A zatem tytuł należy przeredagować.

Proszę też Doktorantkę, o wyjaśnienie pewnej wątpliwości. Otóż, na stronie 10 Doktorantka napisała: „Aktualnie Polska z kraju emigracyjnego w coraz większym stopniu staje się krajem przyjmującym imigrantów”. Co rozumie Pani pod pojęciem emigrant i imigrant? Dlaczego w rozprawie, w odniesieniu do cudzoziemców przybywających na terytorium Polski, używa Pani określenia emigranci?

Podsumowując tę część recenzji należy stwierdzić, iż mimo pewnych niedociągnięć, część teoretyczna rozprawy stanowi dojrzałą analizę problematyki, która rzadko podejmowana jest z pedagogicznego punktu widzenia. Przygotowanie w rozprawie czterech rozdziałów teoretycznych można uznać za uzasadnione.

W mojej ocenie wszystkie teoretyczne części rozprawy zostały przygotowane rzetelnie, z wykorzystaniem szerokiego wachlarza literatury specjalistycznej, zarówno polskiej, jak i obcojęzycznej, co potwierdza dobrą orientację Doktorantki w zakresie wiedzy teoretycznej oraz umiejętności w zakresie pozyskiwania, interpretowania i analizowania źródeł. Doktorantka wykazała się także znajomością najnowszej literatury przedmiotu, o czym świadczą 34 pozycje z ostatnich 10 lat (2014-2023).

Ponadto Doktorantka ilustruje treści opracowanymi przez siebie tabelami, wykresami i schematami, które dobrze ilustrują i uzupełniają przedstawiane treści. Wzbogacają one rozprawę doktorską oraz przyczyniają się do lepszego zrozumienia treści i przejrzystszego zestawiania ze sobą poszczególnych informacji. Ich liczba jest adekwatna do zamieszczonych informacji. Znajdują się we właściwych miejscach.

### **Ocena umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej**

Praca badawcza Doktorantki obejmuje dwa rozdziały: rozdział piąty i rozdział szósty.

W rozdziale piątym, na 11 stronach (s. 175-185) Doktorantka przedstawiła założenia metodologiczne badań własnych. Zostały określone podstawowe elementy procesu badawczego: przedmiot i cele badań, problemy badawcze, zmienne i wskaźniki, metody i techniki badawcze, organizacja i przebieg badań oraz charakterystyka społeczno-demograficzna badanej populacji.

Doktorantka prawidłowo określiła przedmiot badań i w odniesieniu do przedmiotu badań sformułowała jeden cel główny, który skonkretyzowała w 7 celach szczegółowych.

Zaprezentowała jeden problem główny oraz siedem problemów szczegółowych. Postawione problemy wyczerpują zakres niewiedzy w zakresie kompetencji międzykulturowych kuratorów sądowych w kontekście ich pracy z migrantami. W mojej ocenie Doktorantka potrafiła rozłożyć problem główny na problemy szczegółowe. Oryginalność problemów badawczych jest elementem potwierdzającym samodzielność Doktorantki.

Doktorantka nie sformułowała jednak hipotez, nie podając, na jakie metodologiczne poglądy w tym zakresie się powołuje. Tadeusz Pilch, w swojej książce *Zasady badań pedagogicznych* (Wyd. Żak, Warszawa 1995) podaje na stronie 27, że „zadaniem badacza



jest sformułowanie możliwie wielu hipotez obejmujących wszelkie znaczące zależności i cechy badanego zjawiska.” I na stronie 28 dodaje: „od hipotez zależy, jak będą wyglądały nasze techniki badawcze i główne kierunki badań. Stanowią one równocześnie wyzwanie badawcze. Określają, co i jak należy zbadać, jak zbudować kwestionariusz, jak przeprowadzić eksperyment pedagogiczny. Ich znaczenie, często nie doceniane, jest jednak bardzo istotne.” Dlaczego zatem nie sformułowała Pani hipotez?

W swoim dalszym postępowaniu badawczym Doktorantka sformułowała 3 zmienne niezależne i 3 zmienne zależne, do których określiła odpowiednie wskaźniki. Określone zmienne i wskaźniki pozwalają na wykrycie zależności zachodzących między poszczególnymi elementami badań, ale w mojej ocenie, przy analizie wyników badań własnych, zabrakło korelacji pomiędzy tymi wskaźnikami. Doktorantka nie odniosła poszczególnych elementów badań do określonych wskaźników, np. ocena znajomości języków obcych w zależności od płci czy wykształcenia badanych. Ogólnie muszę stwierdzić, że podrozdział dotyczący zmiennych i wskaźników opracowany jest bardzo chaotycznie. Występują powtórzenia tych samych treści, np. cytat „Wskaźnikiem jest pewna cecha, na podstawie której zaistnienia możemy stwierdzić, że występuje jakieś zjawisko, czy zdarzenie, które nas interesuje.”, występuje zarówno na stronie 179, jak i na stronie 180. Jeśli podała Pani definicję zmiennej zależnej, to dlaczego nie podała Pani definicji zmiennej niezależnej?

Samodzielność Doktorantki przejawia się w prawidłowym doborze metod i technik badawczych odpowiednio do wymagań problemu i wynikających z niego zadań szczegółowych, pozwalających na rozwiązanie problemów określonych w fazie koncepcyjnej. W badaniach zastosowana została metoda sondażu diagnostycznego, która realizowana była za pomocą kwestionariusza ankiety. W celu odpowiedzi na pytania zawarte w problemach zastosowano kwestionariusz ankiety „Kompetencje międzykulturowe kuratorów sądowych w pracy z dziećmi i dorosłymi w rodzinach emigranckich”. Przypuszczam, iż była to ankieta autorska Doktorantki, gdyż nie znalazłam informacji na temat jej autora. Opracowane narzędzie badawcze świadczy o umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Doktorantka potrafiła konsekwentnie i dogłębnie przeprowadzić badania według przyjętej metody i techniki badawczej. Przebadła 124 kuratorów sądowych, zarówno dla dorosłych, jak i dla nieletnich.

W rozdziale szóstym Autorka recenzowanej rozprawy doktorskiej dokonała ilościowej i jakościowej analizy wyników badań własnych. Uzyskane wyniki przedstawiła w formie czytelnych wykresów i tabel oraz w formie opisowej.

W mojej ocenie Doktorantka potrafiła opracować wyniki badań, tzn. doprowadzić je do postaci umożliwiającej ich interpretację, potrafiła także zinterpretować uzyskane wyniki, to jest poszukać ich związku z ogólnym kontekstem problemu, pracami naukowymi oraz teoriami odnoszącymi się do przedmiotu badań.

Reasumując, w zakresie metodologii badań, mimo wskazanych wcześniej niedociągnięć, przedstawiona praca odpowiada wymogom określonym dla rozpraw doktorskich. Oba analizowane rozdziały zostały opisane w sposób jasny i przejrzysty, pokazują drogę, jaką przeszła Doktorantka, aby osiągnąć zamierzone cele badawcze.



W badaniach własnych Doktorantka wykorzystała metodologię właściwą dla pedagogiki. Dobór procedury badawczej należy uznać za prawidłowy w odniesieniu do badanego przedmiotu. Sformułowany główny problem badawczy jest spójny z zarysowanym przedmiotem badań, a problemy szczegółowe są udaną próbą doprecyzowania zakresu badań. Metody badawcze zostały trafnie dobrane. Odpowiednio zastosowana procedura badawcza przyniosła, z naukowego punktu widzenia, właściwe rezultaty w postaci całościowego opracowania w zakresie podjętego problemu badawczego. Doktorantka zrealizowała założony cel główny i cele szczegółowe. Opis i omówienie przebiegu badań oceniam pozytywnie. Praca badawcza została trafnie powiązana z rozważaniami teoretycznymi.

W mojej ocenie Pani mgr Monika Zamarlik-Mazurek wykazała umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

W rozprawie występuje jeszcze liczący 34 strony (s. 205-238) rozdział siódmy zatytułowany Analiza modeli, form, metod i efektów pracy kuratorów sądowych oraz typologia osób objętych nadzorem i dozorem kuratorskim. Jest to rozdział opracowany na podstawie analizy literatury przedmiotu. W żadnym miejscu nie odnosi się do wypowiedzi respondentów. Czy zatem ten rozdział nie powinien być uwzględniony jako piąty rozdział teoretyczny albo w rozdziale czwartym jako 6 podrozdział dotyczący polskich rozwiązań w zakresie kurateli sądowej?

#### **Inne uwagi**

Przedstawiona do oceny rozprawa doktorska liczy 283 strony wydruku komputerowego. Ma formę manuskryptu o układzie typowym dla tego typu opracowań. Zawiera wszystkie niezbędne elementy opracowania naukowego: wstęp, opracowanie problematyki badawczej w świetle literatury przedmiotu, metodologiczne podstawy badań własnych, analizę wyników badań własnych, zakończenie, bibliografię, spis tabel, rysunków i wykresów oraz załącznik w postaci arkusza ankiety.

Bibliografia sporządzona jest poprawnie, dobór źródeł należy ocenić jako bardzo dobry pod względem formalnym.

Zapisy cytowanych pozycji są zgodne z normami bibliograficznymi. Konstrukcja przypisów w większości przypadków jest prawidłowa a pochodzenie przywoływanych treści udokumentowano rzetelnie. Ilość i rozmieszczenie przypisów są właściwe, co wskazuje, że Doktorantka opanowała ten element warsztatu pracy naukowej. Mam jednak tutaj pewne uwagi, mianowicie w niektórych przypisach występują niekonsekwencje. Np. w przypisie 46 i 47, w następujących po sobie tych samych źródłach, drugi przypis zapisany jest w postaci słowa „Ibidem”. Z kolei w przypadku tych samych źródeł w przypisach 56 i 57, druga notka bibliograficzna sporządzona jest w formie: dane autora i skrót op. cit. W wielu przypisach brak jest daty wydania. Ponadto brak jest konsekwencji w notkach bibliograficznych odnoszących się do źródeł w czasopismach. Zauważalny jest także błąd na stronie 38. W 9 wierszu od dołu jest zapis: Kina Orzeł-Dereń – powinno być Kinga Orzeł-Dereń.

Ogólnie, rozprawa napisana jest poprawnie stylistycznie, ortograficznie i gramatycznie. Wypowiedzi są komunikatywne, przejrzyste, jednoznaczne i spójne, użyte środki językowe



są zgodne z celami, które Doktorantka planowała osiągnąć. Tekst cechuje się znajomością norm oraz poprawnością graficzną i edytorską, chociaż w kilku miejscach występują niedociągnięcia techniczne typu nierówne akapity, nierówne odstępy między wyrazami. Wskazane tu niedociągnięcia edycyjne nie wpływają jednak na obniżenie wartości merytorycznej i poznawczej recenzowanej rozprawy. Są one raczej wskazówką do zwrócenia uwagi na te aspekty w dalszej pracy naukowo-badawczej.

W mojej ocenie praca została poprawnie i starannie opracowana, dowodzi dobrej znajomości badanej problematyki. Struktura rozprawy jest logicznie poprawna i odpowiada jej tematowi. Staranność w utrzymaniu właściwej struktury dysertacji sprzyja zrozumieniu jej treści oraz zaobserwowaniu zgodności z założeniami metodologicznymi. Pod względem estetycznym pracę oceniam pozytywnie.

### Konkluzja

Podsumowując należy stwierdzić, iż dysertacja Pani mgr Moniki Zamarlik-Mazurek, stanowiąca podstawę postępowania doktorskiego, jest opracowaniem bardzo aktualnym i wartościowym, ukazującym rozwiązanie oryginalnego problemu naukowego, jakim są kompetencje międzykulturowe kuratorów sądowych w kontekście pracy z migrantami. Niesie ze sobą znaczące wartości poznawcze z zakresu pedagogiki społecznej.

Doktorantka wykazała się niezbędną ogólną wiedzą teoretyczną oraz kompetencjami wymaganymi od pretendenta do stopnia naukowego doktora, tj. kompetencjami w zakresie samodzielnego prowadzenia pracy naukowej oraz rozwiązywania problemów badawczych w dyscyplinie pedagogika.

Przedłożoną mi do recenzji rozprawę doktorską Pani mgr Moniki Zamarlik-Mazurek pt. „Kompetencje międzykulturowe kuratorów sądowych w pracy z dziećmi i dorosłymi w rodzinach emigranckich” oceniam pozytywnie i stwierdzam, że jest to dzieło naukowe, które spełnia wymagania stawiane rozprawom doktorskim, określone w Ustawie z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Załącznik do obwieszczenia Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 15 września 2017 r., poz. 1789) i wnioskuję o dopuszczenie Pani mgr Moniki Zamarlik-Mazurek do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

*Anna Klim-Klimaszewska*

Siedlce, 31.03.2023



